

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

PIONEREN

Festskrift til Eyvind Rafn, 1901-1961

PIONEREN

Festskrift til
EYVIND RAFN
1901-1961

THEJLS BOGTRYK
1961

Indhold

Til Eyvind Rafn paa tredsaaersdagen <i>Digteren Johannes Wulff</i>	9
Kulturens tjener <i>Svend Aakjær, Rigsarkivar, Dr. phil.</i>	11
En Hilsen fra Det Kongelige Bibliotek <i>Palle Birkelund, Rigsbibliotekar</i>	13
Kanonkuglen i Humlebæk gamle skole <i>E. Briand de Crèvecoeur, Kontreadmiral</i>	17
Fotografiet som historisk kilde <i>Knud Klem, Museumsdirektør, Helsingør. Formand for Dansk kulturhistorisk Museumsforening</i>	20
En Morgentur <i>Harry Lindeneg, fhv. Viceborgmester, Stege, Distriktsleder</i>	24
Band över Öresund <i>Elsa Lindholm, Redaktør, Landskrona</i>	26
Hvad P. A. Heiberg tjente på sine Erindringer <i>Svend Aage Lund, Chefredaktør, cand. polyt., Formand for Danske Dagblades Fællesrepræsentation</i>	29
Det internationale papirhistoriske samarbejde og Danmark <i>Ove K. Nordstrand, Konservator, Det Kgl. Bibliotek</i>	32
Planen om et pressemuseum <i>Georg Nørregaard, Dr. phil.</i>	36
Om kulturelt strandingsgods <i>Peter Olufsen, H. D., Lektor</i>	40
Gadevisen om Guldhornene <i>Iørn Piø, mag. art., Dansk Folkemindesamling</i>	44
En Tycho Brahe-autograf <i>Erik Skov, Museumsinspektør ved Nationalmuseet, Leder af Historisk-astronomisk Museum paa Rundetaarn</i>	49
Avistegningerne <i>Chr. Tom-Petersen, Formand for Dansk Tegnerforbund og Nordiske Tegnere</i>	52
Biografiske Noter om Eyvind Rafn	54

Eyvind Rafn
paa tredsaarsdagen

At gaa og være til
for sig selv,
at se paa mennesker
og mure,
at gaa med ensomheden ture,
haand i haand
og hjærtensnær
sin skygge.
Og dog at være
levende som natten
og aandende som dagen,
naar den tier –
det var at være menneske
paa jorden.

Men du, du visked
støv af bogens sider,
saa man saá tydeligt
de gamles kloge skrift.

Jeg husker dig
og ved, du husker mere
end mig og dig
og gamle trætte uger
og al den tid,
der blev til regn og sne.

Hvert aar forkyndte sig
i dine huskeøjne
som glimt af hav
og maaneild i græsset –
og støv paa mennesker
og bøger,
som man kan viske væk
med haanden.

Johannes Wulff

Karl Larsen: Eyvind Rafn. Sign. Karl Larsen 58. Bly og Kridt. Privateje.

Kulturens tjener

Redaktør Eyvind Rafn er en mærkelig mand. Ikke mindst ved de usædvanlige evner han har som igangsætter. Overalt, hvor han har slået sig ned, har det groet omkring ham og efter ham. I sin tid som redaktionssekretær hos redaktør Svarre ved Østsjællands Folkeblad i Køge, fik han sat liv i egnens arkæologiske og kulturhistoriske interesser. Det samme gjaldt den tid han havde som redaktør på Bornholm og på Møen. Altid var han levende interesseret i egnens historie og de synlige minder, den har efterladt sig.

I de sidste mange år efter besættelsen har han haft fast bopæl her i hovedstaden, og har også herfra i det stille sat mange frugtbare ideer i gang.

Som gammel journalist har han længe før andre været interesseret i oprettelsen af et pressemuseum. En idé, som siden Anker Kirkebye gik så varmt ind for, og inden sin død fik virkeliggjort i det interessante museum på Asgaardsvvej, som nu ved redaktør Louis Schmidts enkes smukke gave, har fået sit blivende sted i Aarhus.

Han har været interesseret i oprettelsen af byhistoriske samlinger, ikke mindst i indsamlingen af gamle fotografier af topografisk og personalhistorisk interesse, hvor han fik god hjælp af nu afdøde museumsinspektør Victor Hermansen. Nu er der, især ved det dygtige og utrættelige arbejde, der er udført af cand. pharm. Hans Brandt i Faaborg, skabt en sammenslutning af cirka 40 byhistoriske arkiver i forskellige købstæder rundt i landet.

Han har slået til lyd for oprettelse af sportsmuseer, en tanke, der utvivlsomt, med den store interesse for alle sportsgrene, må blive til virkelighed.

Han har indsamlet varemærker, der ofte, ligesom ex-libris kan have stor kunstnerisk interesse, og som ofte også arkiverne kan give oplysning om, ved deres indregistrering. Mange blade af firmakorrespondance, gamle regninger o.lign. har også ofte i hoved og hjørne gengivelser af fabrikkers og firmaers bygninger af stor topografisk interesse.

Sidst har han interesseret sig for de forskellige papirsorter og deres vandmærker. Ved verdensudstillingen 1888 udstillede min forgænger, rigsarkivar V. A. Secher, en lille samling af sådanne ting, men hans lille katalog med enkelte prøver af vandmærker, er det eneste, der hidtil er fremkommet herhjemme om dette interessante emne.

Rafn er også en fin kender af gamle kobberstik, og har ofte kunnet opspore gamle møbler fra kulturhjem, Johannes Ewalds, Heibergs og flere.

Alt, hvad han har beskæftiget sig med berører i høj grad begrebet kultur. Selv er han af en gammel patricierslægt med sans for kultur. Hans personkendskab og personalhistoriske indsigt er meget stor. Det er altid en glæde at lytte til hans kundskab på disse områder.

På arkivernes og kulturhistoriens vegne vil jeg meget gerne være med til at hilse og hylde ham på 60-årsdagen, og ønske, at han må fortsætte sit frugtbare virke endnu i mange år.

Svend Aakjær

En hilsen fra Det kongelige Bibliotek

Danmark har ligesom de fleste lande med et nogenlunde udviklet biblioteksvæsen et nationalbibliotek, d.v.s. et bibliotek med ganske særlige forpligtelser overfor erhvervelse og opbevaring af den hjemlige bogavl, af håndskrifter, billeder o.a., der er det nødvendige grundlag for studiet af landets kultur i videste forstand. Og lige som tilfældet er i mange europæiske stater, er det danske nationalbibliotek et gammelt fyrstebibliotek, nemlig Det kongelige Bibliotek. Det blev grundlagt for omkring 300 år siden af den for sin ægte kærlighed til bøger og boglige sysler kendte kong Frederik III, og det var ham, der på pladsen overfor det gamle Københavns Slot som ramme for biblioteket og Kunstammeret (sin tids nationalmuseum) rejste den store og prægtige bygning, hvori biblioteket havde til huse indtil 1906, da dets nuværende bygning toges i brug, medens den gamle blev overladt til Rigsarkivet.

Frederik III's tanke med det bibliotek han grundlagde, og på hvilket han ofrede megen tid og mange penge, var at skabe et både nyttigt og repræsentativt privatbibliotek, men nogen offentlig funktion var næppe tiltænkt det. En sådan funktion, omend for en snæver kreds, varetog på hans tid det allerede da mere end halvandet hundrede år gamle universitetsbibliotek, til hvilket Christian IV i sin tid havde ladet bygge den store og endnu eksisterende bogsal ovenpå hvælvingerne i Trinitatis Kirke og med indgang fra Rundetårn. Universitetsbiblioteket kan siges at have været det 17. århundredes danske nationalbibliotek, men dets funktion som sådan fik jo ulykkeligvis en brat ende i 1728, da hele biblioteket gik op i luer. Selvom biblioteket forbavsende hurtigt efter katastrofen blev retableret var dog de skete tab i mange henseender uoprettelige, og kongens bibliotek udviklede sig på denne baggrund lidt efter lidt i retning af at blive landets nationalbibliotek og største forskningsbibliotek.

Vigtige begivenheder i denne udvikling var bl. a., at man i 1780'erne, som vistnok det første bibliotek i verden, udskilte den nationale bogproduktion til en særlig afdeling, på hvilken man

ofrede en særlig interesse, at man i 1793 officielt fastslog, at biblioteket var et offentligt bibliotek, samt at man i den instruks som blev udfærdiget ved den navnkundige overbibliotekar D. G. Moldenhawers tiltræden i 1788 udtrykkeligt fremhævede bibliotekets forpligtelser som nationalbibliotek. Det hedder i den af D. G. Moldenhawer selv – og derfor på tysk – conciperede instruks' § 3: »Besonders soll er also Sorge tragen, unsere Bibliothek mit allen den einländischen und ausländischen wichtigen Werken und Schriften zu bereichern, welche sich auf die natürliche, bürgerliche und politische Beschaffenheit und Verfassung unserer sämtlichen Dänischen Staaten und Besitzungen in verschiedenen Welttheilen, auf ihre Rechte, Ansprüche und Aussichten auf andere Länder und auf ihre verschiedene Verbindungen mit ihnen beziehen, oder die Einsichten in alles dasjenige befördern und erweitern können, was die darinnen mögliche Künste, Gewerbe und Handelszweige zur bessere Aufnahme bringen kann, damit sie in dieser Absicht im eigentlichen Verstande eine Bibliothek des Staats heissen könne«.

Med etableringen af en særlig afdeling for danske tryk og med tilstedeværelsen af en stor håndskriftsamling, hvis grundstamme bl. a. var de for dansk og nordisk kultur så uvurderlige islandske håndskrifter, som kong Frederik III havde erhvervet, var man nået langt i retning af at skabe et nationalbibliotek i moderne forstand.

Indlæmmelsen i 1807 af den enestående Hielmstjerne-Rosenroneske samling af ældre dansk tryk samt D. G. Moldenhawers fortjenstfulde ledelse af biblioteket i en menneskealder bragte udviklingen videre; og hans efterfølgere fulgte i hans fodspor. I 1840'erne lagdes således grunden til den særlige musikafdeling indeholdende trykte og udenlandske musikallier samt danske musikmanuskripter, 1902 fulgte den særlige kort- og billedafdeling og 1904 den særlige Dansk Folkemindesamling, der nu er en selvstændig institution.

Når hertil kommer, at Det kgl. Bibliotek i kraft af sine storartede samlinger af også ældre udenlandske tryk, af håndskrifter fra næsten alle kulturkredse, af gamle og nye kunstneriske bogbind o.m.a. i fuldt mål kan fungere som Danmarks museum for bogkunst og boghistorie, kan det med fuld ret siges, at biblioteket

opfylder de betingelser, man i moderne biblioteksvæsen stiller til det bibliotek, der vil benævnes nationalbibliotek.

I bibliotekets danske afdeling findes nu, takket være bl. a. den o. 1700 gennemførte pligtaflevering fra danske bogtrykkere, en naturligvis ikke komplet, men dog på mange væsentlige områder næsten fuldstændig samling af bøger o.l. trykt her i landet siden bogtrykkerkunsten kom hertil i 1482; den suppleres af en overordentlig fyldig samling af, hvad der i udlandet er skrevet om Danmark og af, hvad danske forfattere har udgivet i udlandet. Men der er stadig mange lakuner at udfylde .

I håndskriftafdelingen findes manuskripter, breve, dagbøger og andre optegnelser af ældre og yngre danske skønlitterære og faglitterære forfattere og andre kulturpersonligheder, således at afdelingen er et uundværligt arsenal for litteraturhistorikere, personalhistorikere, ja for alle, der beskæftiger sig med studiet af dansk historie i videste forstand.

I musikafdelingen findes store samlinger af danske komponisters manuskripter og i hvert fald den største eksisterende samling af danske trykte musikaler.

Kort- og billedafdelingen rummer landets centrale samling af kort vedrørende Danmark samt tusinder og atter tusinder af billeder, stik og fotografier og originaltegninger, af danske personer, danske lokaliteter samt mange tusinde historiske blade, således at man i det store og hele er i stand til billedmæssigt at levere stof til studiet af vort lands kulturhistorie i alle dennes afskygninger.

Der er gennem årene udført – og udføres stadig – et meget stort arbejde fra bibliotekets side for at udfylde de lakuner, der er i samlingerne og for at videreudbygge dem efter de lagte retningslinier, således at biblioteket dag for dag kan blive et mere og mere værdifuldt skatkammer for nationen.

Men bibliotekets anstrengelser, så store og mangeartede de end er, vil aldrig kunne krones med held, hvis biblioteket ikke fik hjælp udefra; en sådan hjælp har man nydt godt af gennem århundreder og nyder godt af den dag i dag.

Hvad de mange store eller små, men altid kærkomne, donationer biblioteket har modtaget i sin trehundredeårige tilværelse har betydet lader sig ikke overvurdere, og bibliotekets samlinger ville være meget fattigere, hvis ikke en lang række mennesker

uegennyttigt og idealistisk har haft biblioteket – og dets mangler! – i tankerne, når de på deres færden opdagede eller kom i berøring med sjældne bøger, brevsamlinger og andre skriftlige efterladenskaber, billeder og meget andet, som måske lå uønsede hen eller ligefrem stod i fare for at gå til grunde.

Disse mennesker har ved at formidle at materiale af denne karakter er nået ind bag bibliotekets skærmende mure været med til at gøre Det kgl. Bibliotek rigere og har dermed atter medvirket til at forøge det kildemateriale, som er en nødvendig forudsætning for de forskere, der ved deres indsats skaffer os kundskab om det grundlag, hvorpå dansk kultur af i dag og i morgen bygger.

Det kongelige Biblioteks funktion som dansk nationalbibliotek er i høj grad afhængig af, at de bestræbelser, som udfoldes af bibliotekets egne folk, støttes også af en enkeltperson som ikke tilhører denne kreds, og Det kongelige Bibliotek vil gerne benytte den anledning, som nærværende festskrift giver, til at rette en oprigtig tak til alle disse enkeltpersoner – *de er bibliotekets sande venner.*

Palle Birkelund

Kanonkuglen i Humlebæk gamle skole

Året efter englændernes frygtelige bombardement af København i septemberdagene 1807, ved hvilket en stor del af byen sattes i brand, forefaldt, i lighed med så mange andre kampe rundt omkring i de danske farvande under den syv-årige krig, en lille sø-træfning mellem danske og englændere udfor Humlebæk. Den har sin egen lille historie!

En engelsk kanonkugle fra denne træfning forvildede sig midt ind på »Bondelandet«, som Humlebækegnen den gang for ca. 150 år siden med rette kunne kaldes, uden forklejnelse af den lille sundbys nuværende, anselige udstrækning og bebyggelse.

Kuglen slog ind i muren på den smukke gamle gård på Skolebakken, nu Gl. Strandvej nr. 87, der i mange år har tjent som skole for stedets børn, indtil den i 1907 blev afløst af den nye, anselige, og senere udvidede Centralskole lige overfor på den anden side af Strandvejen. Kuglen, som har en diameter af ca. 12 cm, borede sig halvt ind i muren og sidder der endnu, lige så fast som for 153 år siden.

Om den gamle skole, hvori den engelske kugle trængte ind, har været en af de såkaldte »Rytterskoler«, som kong Frederik IV i årene 1721–24 lod opføre i de af ham oprettede 12 rytterdistrikter, må stå hen som et endnu ikke helt opklaret problem. Forskelligt synes imidlertid at tyde derpå; thi Humlebækskolens oprindelige dimensioner, indretning og byggemåde med dens nu af hvidt kalkpuds overdækkede mure af røde, håndstrøgne, fuldtbrændte og fugede mursten, svarer i det store og hele til andre rytterskoler, som man har mere nøjagtige oplysninger om.

Imod denne antagelse taler imidlertid, at den gamle Humlebækskole mangler den sandstenstavle, som var indsat over indgangsdørene til alle Frederik IV.s rytterskoler. Humlebæk ny Centralskole har imidlertid et eksemplar af en sådan tavle, der er overført hertil fra skolen i Dauglykke, da denne, som oprindelig var opført som rytterskole, blev nedlagt i 1937 som landsbyskole. Denne tavle stammer således ikke fra Humlebæk gamle skole, med

mindre denne i virkeligheden har været identisk med »Dauglykke-Slette Skole«, som Frederik IV.s rytterskole i denne egn var benævnt!

De gamle sandstenstavlers smukke inskription skal dog i denne forbindelse bringes i erindring og anføres her:

»Aar 1721 grundlagde jeg Frederik IV. denne Skole i Lighed med 240 andre i de Distrikter, som jeg har oprettet til Underhold af 12 Ryttereskadroner.«

Nedenunder står:

»Halvtredsindstyve Aar GUD har Du mig opholdt
at Sygdom, Krig og Pest mig intet ondt forvoldt;
thi yder jeg min Tack og breder ud DIT Navn
og bygger Skoler op, de Fattige til Gavn.
GUD, lad i dette Værk DIN Naades Fylde kende,
lad denne min Fundatz bestaa til Verdens Ende.
Lad altid paa min Stoel een findes af min Æt,
som mener DIG MIN GUD og DISSE SKOLER ret«

Hvorom alting er! Den gamle skole i Humlebæk – enten den nu har været rytterskole eller ej – blev efter nedlæggelsen som skole i 1907 indrettet til privatbolig. Den ejes nu af direktør Povl Grubert og danner med sine velproportionerede mure og sit store stråttækte tag en smuk ramme om hans og hans hustrus hyggelige og gæstfri hjem.

I en forgyldt ramme på deres stuevæg har ægteparret hængende et smukt billede af den gamle gård, forsynet med en trykt, detaljeret skildring af den før omtalte lille søtræfning og med overskriften: »Danmarks Kapervæsen 1807–14«. Skildringen af kampen er underskrevet *Scholten* – antagelig den løjtnant von Scholten, som førte kommandoen over de danske kystbevogtningsstyrker i forsvarsafsnittet: Nivaa – Sletten – Humlebæk, og som fra land deltog i træfningen.

Denne fandt sted udfor Sletten den 25. juni 1808 mellem engelske kanonbåde og en dansk kaperskonnert, som blev understøttet af batterier og tropper på kysten.

Skildringen af begivenheden går i store træk ud på følgende:

Den danske kaperskonnert »Mandal«, armeret med 8 lange firspundige kanoner og kommanderet af kaptajn Wulffsen, var

på sin sejlads nordefter langs Sundets kyst blevet forfulgt af en engelsk kanonbådsstyrke, som efter at have fået forstærkning fra et ved Ramløse sydfor Helsingborg stationeret engelsk orlogsskib, talte ikke mindre end to kanonbåde og 7 armerede barkasser.

Den danske kaperskonnert, som ikke kunne nå op under beskyttelse af det ved den gamle Humlebæk havn liggende *Humblebækbatteri*, måtte ankre op udfør *Telegrafbakken* ved Sletten (det nuværende Skolebakken), hvor der snart på ret klods hold udviklede sig en livlig kanonade mellem den og de engelske angribere. Det danske skib fik imidlertid snart assistance af tililende tropper: jægere, skarpskytter og artillerister fra Vedbæk, Nivaa og Humlebæk batteri, som med deres skyts tog opstilling på Telegrafbakken og i de omkring denne gravede løbegrave.

Under den mere end 3 timers lange kamp blev der afgivet et par hundrede skud fra hver side. Mens en af de engelske kanonbåde blev truffet af en dansk kugle ret agterind, fortæller Scholten om den engelske ild følgende:

»Af de engelske Kugler gik nogle imellem Masterne paa Skonnerten og beskadigede Takkelagen og Stængerne meget; men skjønt flere Kugler gik saavel tæt foran som og bag om samme, traf dog ingen Skroget, saa at ingen dér blev dræbt eller blesseret, og over Telegraf-Bakken gik mange Kugler tæt henover, hvoraf en slog i Jorden tæt ved Hytten, hvor Telegrafisten stod, men endskjønt disse Kugler, af hvilke omtrent 30 Stykker paa 35, 24 og 8 Pd. er opsamlede, gik os over Hovederne her, traf dog ingen saa, at nogen kom til Skade; derimod maa jeg beklage, at ved det ydre Batteri paa Humlebæk sprang en Kanon, hvorved en Artillerist af den annekterede Bataljon dræbtes paa Stedet og en anden blev saaret.«

Efter at de engelske fartøjer havde trukket sig tilbage, satte den danske kaperskonnert sejl og nåede snart ind under Humlebækbatteriets kanoner.

Denne lille episode var kun en af de hundreder af lignende art, som blev udspillet overalt i de danske farvande under den lange syvårskrig, som populært af os kaldes: »KANONBÅDSKRIGEN«.

E. Briand de Crèvecoeur

Fotografiet som historisk kilde

Når historikeren skal give en fremstilling af ældre tiders begivenheder, må han bygge på kilder. Ved hjælp af dokumenter af forskellig art fra det tidsrum, han ønsker at skildre, danner han sig sin opfattelse af begivenheder og forhold. Når kilderne er mangelfulde bliver opfattelsen usikker. Der vil derfor, efterhånden som nye kilder dukker op, til stadighed være problemer at tage op, og den historiske videnskab vil derfor atter og atter åbne nye perspektiver.

Kunstneriske fremstillinger, hvad enten det drejer sig om portrætter eller fremstillinger af begivenheder, kan naturligvis også være blandt historikerens kilder. Over for sådanne kilder må han i ikke mindre grad end overfor andre anvende sin kritiske sans. Den virkning som et portræt har for beskueren er afhængig ikke alene af kunstnerens evne til at gengive, men også af hvad han ønsker at vise. Den portrætterede gengives via kunstnerens personlighed og i overensstemmelse med hans opfattelse af objektet, og det kan jo være et vrangbillede. En begivenhed kan gengives med bevidst fremhævelse af et eller andet, der enten skal fremhæves rosende eller neddæmpes kritisk.

Da den hollandske hjælpeflåde i 1658 sendtes til Danmark for at bistå vort land mod Sverige i kampen mod Karl Gustav, fulgte den hollandske kunstner Willem van der Velde den ældre med for at udføre fremstillinger af krigsbegivenhederne og på denne måde at optræde som reporter og krigskorrespondent. Resultatet var diverse fremstillinger af slaget i Sundet 29. okt. 1658. En nærmere betragtning viser, at hans briller i højeste grad har været farvede, idet han undlader at medtage de for hollænderne uheldige episoder eller neddæmper dem væsentligt, samtidig med at han fremhæver svenskernes uheld stærkt, på et af billederne endog så groft, at han gengiver det svenske kompagniskab »Morgonstiernan« som nedkæmpning og brand tre forskellige steder i billedet. Det drejer sig altså her ikke om en redelig fremstilling af begivenhedernes forløb – endda han var nærværende under kampen og altså var en primær iagttager – men om en grov forvanskning af facta.

Hvad billedlige fremstillinger angår, er historikeren i vore dage langt lykkeligere stillet end tidligere, idet han har fotografiet at tage sin tilflugt til. Man kan selvfølgelig også ved hjælp af fotomontage, fremhævelse af visse enkeltheder etc. bevidst forvrænge eller forfalske, men i almindelighed er en fotografisk optagelse en ganske enkelt ting hvor fotografen har ønsket at gengive en person eller en begivenhed for at bevare den i erindringen uden den mindste tanke på forfalskning eller forvrængning.

Da daguerreotypiet og senere fotografiet opstod i forrige århundrede blev det hurtigt mode at lade sig fotografere. Endnu i min barndom hørte et fotografialbum til de sikre ting blandt konfirmationsgaverne. Man skulle have sin families og sine bekendtes fotografi opbevaret i et sådant album, der fulgte en igennem livet, og når man fik gæster på besøg var det et stående underholdnings-emne at blade i dette album. Fra de sidste to-tre årtier af forrige århundrede og til langt op i dette foreligger der utallige tusinder af familiefotografier. Skikken har i vore dage taget en del af, men lever dog videre i noget andre former, og portrætfotograferingen er stadig særdeles yndet, og det er klart at den har en overmåde stor betydning for det personalhistoriske studium.

Af ikke mindre betydning er dog de fotografier fra ældre og nyere tid, der skildrer erhvervslivets forhold, billeder fra håndværk, handel, industri, søfart etc. der i mange tilfælde kan give interessante oplysninger om påklædning, redskaber og deres anvendelse, skibstypernes udvikling med meget mere, og måske er af allerstørste værdi de fotografier, der hører under topografiens rigeholdige kapitel. Hvor megen nytte kan vi dog ikke drage af at studere fotografier af ældre gadebilleder, bygninger etc. Sådanne fotografier er af stor historisk kildeværdi. Blader vi igennem det store værk »Danmark Før og Nu« ser vi gennem en lang række særdeles værdifulde illustrationer en mægtig udvikling af vort lands byer og egne gennem det sidste trekvarte århundrede eller mere, og hvor tit har vi ikke selv konstateret de store forandringer af vor egen barndoms by og egn, når vi med års mellemrum har genset dem påny. Sådanne ændringer sker gradvis, i langsommere eller hastigere tempo alt efter forholdene de enkelte steder. Det er kun sjældent, at ændringerne giver sig udtryk i skrevne beretninger, og hvis man vil bevare erindringen om udviklingens

gang, er der ikke andet at gøre end at søge frem til de fotografier, der er taget tiderne igennem. Værdien af dette må vel i endnu højere grad end tidligere stå os klart, når vi iagttager det tempo, hvormed saneringerne finder sted landet over. Bolignøden og de forbedrede levevilkår i vore dage i forbindelse med trafikkenes hastige udvikling har i årene efter sidste verdenskrig medført et husbyggeri og et vejbyggeri større end nogen sinde før, og det er ikke blot i hovedstaden, at denne udvikling sker, i de fleste provinsbyer, ja i landdistrikterne med, sker der i vore dage en stærk udvikling, som vi kan se afspejlet i de fotografier som tages.

Værdien af fotografiet som historisk kilde har stået klart for mange, men det er først i de senere år, at man især har beskæftiget sig hermed, og når emnet behandles her i dette festskrift, er det fordi redaktør Eyvind Rafn fra første færd i ganske særlig grad har haft øje derfor og har henledt sin samtids opmærksomhed derpå. En række biblioteksfolk, museumsmænd og arkivarer begyndte at gøre sig tanker om en organisering af arbejdet for bevaringen af de gamle fotografier. Resultatet blev at der i 1950 nedsattes et *landsudvalg for indsamling af gamle fotografier*. Det var og er stadig sammensat af repræsentanter for de institutioner, som ligger inde med større samlinger af fotografier eller i kraft af sit arbejde må interessere sig for sådanne. Nationalmuseet, Frederiksborgmuseet, Handels- og Søfartsmuseet på Kronborg, Statens kunsthistoriske fotografisamling og Det kgl. Bibliotek, hvortil slutter sig repræsentanter for folkebibliotekerne, Dansk historisk Fællesforening, Dansk kulturhistorisk Museumsforening og de byhistoriske arkivers sammenslutning. Udvalgets formand er rigsbibliotekar Palle Birkelund og domicilet er på Det kgl. Bibliotek.

En udmærket måde at drive propaganda for indsamlingsarbejdet på har været afholdelse af udstillinger. Der startedes med en udstilling i Næstved i dec. 1950, Helsingør i juni 1952 og i Stege i september 1957. De to førstnævnte udstillinger var af byhistorisk karakter, den tredie, under hvis afholdelse redaktør Rafn var meget aktiv, omfattede både by og egn. I alle de nævnte tilfælde vakte udstillingerne stor opmærksomhed ikke mindst hos den lokale befolkning, som især for de ældre aldersklassers vedkommende studerede de fremlagte fotografier med megen interesse og med iver diskuterede de gamle prospekter, også dem der var mere

ukendte og hvor det gjaldt om at få gamle folk til at udtale sig for at få motivet nærmere fastlagt.

Som hjælpemiddel i arbejdet har landsudvalget udgivet en duplikeret håndbog *Fotografer i Danmark indtil År 1900* udarbejdet af Det kgl. Biblioteks ekspert på dette område magister Bjørn Ochsner, et værk der er særdeles nyttigt under identifikationen af danske fotografer fra forrige århundrede. Af andre behandlinger af emnet skal henledes opmærksomheden på en artikel »*Gamle fotografier*« af Victor Hermansen, Bjørn Ochsner og Jørgen Paulsen i *Fortid og Nutid*, XVIII, 1952 og en fortrinlig artikel om »*Gamle Næstved-Fotografer*« af civilingeniør Svend Arnholtz i *Præstø Amts historiske Samfunds årbog for 1954*. Der kan iøvrigt henvises til Det kgl. Bibliotek og til ethvert folkebibliotek eller til et lokalhistorisk museum og arkiv, der alle vegne vil være behjælpelig med at indsamle og opspore gamle fotografer. Ikke mindst henledes fotografernes opmærksomhed på denne betydningsfulde sag. Hos mange fotografer ligger fra ældre slægtled store arkiver af plader, også ofte de tilsvarende bestillingsprotokoller. Det bør aldrig ske, at sådanne samlinger tilintetgøres. De bør tilbydes den lokale samling eller til folkebiblioteket, hvis intet museum eller byhistorisk arkiv findes på stedet. Opmærksomheden henledes endvidere på, at gamle fotografier der tilhører dødsboer aldrig må destrueres, men bør tilbydes de nævnte samlinger. Disse betragtningers hovedformål er i det hele taget at henlede rette vedkommendes opmærksomhed på de gamle fotografiers betydning som historiske kilder og værdien af at bevare dem. Og så bør enhver huske på, at tiden ændrer sig hurtigt. Det som i dag er nutid, er i morgen historie, og derfor har et hvilket som helst fotografi, uanset dets alder, værdi og bør bevares for eftertiden.

Knud Klem

En morgentur

Under Eyvind Rafns ophold i 1935 på Møn besøgte han og jeg en tidlig april morgen Møns Klint. På vor vandring kom vi ind på den park, som den i 1803 afdøde kammerherre de la Calmette havde anlagt omkring Liselund slot, Svejtsrhytten, Norske Hus og alle de andre kendte bygninger stammende fra tiden omkring 1792. Det var alt meget forfaldent, og Rafn og jeg kom til at drøfte umuligheden af og urimeligheden i, at vedligeholdelsen skulle påhvile en enkelt mand, nemlig ejeren baron Erik Rosenkrantz, især urimeligt fordi ejeren gav uhindret og fri adgang til denne del af sit gods.

Eyvind Rafn tog da på vor fodtur den beslutning, at han ville arbejde for oprettelsen af en institution til overtagelse af slot og park og vel at mærke således, at det hele i højere grad kunne blive vedligeholdt og samtidig sikret også i fremtiden at have åben adgang for offentligheden. Med den for Rafn særegne utrættelighed og med anvendelse af sin praktiske forhandlingsteknik kastede han sig straks dagen derpå ud i anstrengelserne. Rafn førte forhandlinger til alle sider, overvandt interesseredes betænkeligheder og fik efterhånden sagen til at glide. Det var beundringsværdigt og gav mig et blivende indtryk af en mand, der uden at tænke på egne fornødenheder ofrede tid og kræfter på at løse en stor opgave.

Når jeg i dag skal finde et emne at skrive om til denne bog, så tror jeg at fremdragelsen af dette minde kan være et bidrag til et billede af den mærkelige mand Eyvind Rafn. Det mærkelige ligger her i Rafns beskedenhed og uselvskhed. Han var altid optaget af noget værdifuldt. De få, der lærte ham at kende, glemmer det ikke.

Rafns beundringsværdige indsats i 1935 førte til, at Liselund Gamle Slot fik mulighed for at blive en af Danmarks største og bedst vedligeholdte turistattraktioner med en naturskøn park med fri adgang for godtfolk fra nær og fjern og med en fastlønnet kustode til at vise omkring. Baron Erik Rosenkrantz nåede længe

Liselund Slot tegnet af Chr. Tom-Petersen.

inden sin død at overrække Rafn et lille rejselegat som slægtens tak for initiativet.

Hvad denne Rafns fødtur på Møns Klint hin kølige og triste, grå aprilmorgen udløste for de tusinder, som siden har glædet sig over det nuværende Liselund Gamle Slot, rinder mig altid i hu, når jeg tænker på Eyvind Rafn.

Harry Lindeneg

Band över Öresund

Över två miljoner passagerare befordrades förra året över Öresund på linjerna mellan Danmark och Landskrona. En av dem som bidrog till denna statistik var Eyvind Rafn, en vän av Skåne som ofta tar vägen över Landskrona med vars museum han är väl förtrogen. Han har stundom med goda tips hjälpt till att berika samlingarna med ett eller annat tryck eller grafiskt blad.

Går man på Landskronas strög t.ex. fastlagsmåndag så hör man faktiskt mera danska än svenska. Staden befinner sig i sin tredje danska period. Den första hade den gamla danska staden före 1658. Sedan kom 1700-talet med ömsesidig misstänksamhet, men ett par decennier in på 1800-talet kom Danmark åter att spela en betydande roll i Landskrona stads utveckling. Kontakterna över Öresund under 1800-talet var mycket starka och ju mera man intresserar sig för detta ämne dess flera bevis finner man härpå. Här skall blott göras ett litet axplock.

Det är en mängd danska släktnamn, som man från förra seklets mitt finner i Landskronas kyrkoböcker. Många danskar slog sig ned som näringsidkare i staden medan på andra sidan svenska hantverkare skaffade sig utkomst i Danmark.

Innan Landskrona fick järnväg 1865 var faktiskt förbindelserna segelledes till Danmark bättre än t.ex. landsvägen söderut till Malmö. Hälsingborg var ännu en så obetydlig stad att handelsmännen från Landskrona knappast hade något att hämta där. Det var danska kusten och främst Köpenhamn som blev furneringsstället. Ända fram på 1890-talet köpte småhandlarna och hökarna i Landskrona sina varor på danska sidan, ja åtskilliga höll på därmed intill första världskrigets utbrott.

Det var från Danmark man smugglade – trafiken i den riktningen var under 1800-talets första tre kvartssekel synnerligen livlig. Brännvin, siden och andra textilvaror, isenkram – och åter brännvin, var de begärliga smugglarvarorna och beslagen duggade tätt. I Adolph (von der) Reckes sångspel »Nytaarsaften paa Hveen« (Uppfört f.f.g. Folketeatret nyårsafton 1862), där några köpen-

hamnare på väg till Landskrona, på grund av otjänlig vind råkar hamna på Hveen istället, hittar nitiska svenska tullare en packe spetsar, som tillhör en Grosserer-fru, som också har bekymmer för sin dotters flirt med en ung student. Tänk om någon i sällskapet skulle »udsprede Historien ovre i Landskrona – det er en Skandale«.

Det första ångfartyget, som besökte Landskrona hamn var danska ångfartyget Dania och det lär ha varit så tidigt som 1820. Ett par decennier senare gjordes det första försöket med reguljär ångfartygstrafik över Sundet. Det var 1838 och pionjär var hjulångslupen Landskrona, som var tisdag och fredag med eet antal tappra passagerare plöjde vågorna till Köpenhamn, »såvida icke oväder inträffar«. Även i vackert väder var det nog måttligt behagligt att företaga en resa med den lilla öppna båten.

Å andra sidan förekom ofta utflykter från Köpenhamn och Helsingör till Landskrona. Redan på 1850-talet nämnes att stora danska sällskap – oftast tydligen hantverkare och arbetare – gör utfärd till Landskrona med hyrd ångbåt och under sång marscherar till bokskogen Carlslund med sina Madkurver. En gång höll en sådan planerad friluftsfest på at leda till politiska förvecklingar. Det var när »Overfolketingsmanden«, vänsterledaren Christen Berg efter utståndet fängelsestraff sommaren 1886 skulle hyllas med en folkfest i Dyrehaven. Denna blev förbjuden och därför tänkte sig arrangörerna att förlägga den till Landskrona. Kung Oscar II, som just då befann sig i Skåne, ansåg det inte lämpligt att mark bereddes för en protestaktion mot ett broderfolks sittande regering. Han avstyrde personligen mötet – enligt vad han själv berättar i sina (1960 i tryck utgivna) memoarer.

Danska arkitekter har satt spår i 1800-talets Landskrona. Främst kan nämnas det i baltisk gotik uppförda rådhuset, ritat av professor Ove Pedersen. Det ersatte stadens gamla rådhus, vilket byggts under Frederik II:s tid, och på gaveln prytt av denne konungs och hans drottning, Sofie av Mecklenburg, vapensköldar. Denna utsmyckning finnes bevarad, såsom ett av Landskronas äldsta danskminnen, i vestibulen på den i början av 1880-talet uppförda rådhusbyggnaden. Vid samma tidpunkt genomgick stadens kyrka en restaurering och det tycks ha varit ganska självklart att en dansk konstnär skulle väljas för altartavlen, nämligen Carl Bloch.

Det saknas inte litterära vittnesbörd om banden över Sundet. Christian Molbech hör till dem, som tidigast nämnt Landskrona i en reseskildring från c:a 1812. Knud Lyne Rahbek seglade en gång över till Landskrona för att köpa handskar till den beundrade Kamma Heger. Och från Rolighed i Rosenvaenget såg H. C. Andersen ohindrat utsikten över Sundet:

»Hvor Malmö og Landskrona ses i Solskin
of Tycho Brahes Ö og Gyldenlund
I Karavane Skibe gaa forbi,
slig Svaneflok, saa stor, kun ses i Sundet«.

Utsikten från Österbro mot svenska landet skildras än livfullare av Frederik Paludan-Müller (såsom påpekats av Mads Portman i hans »Poetisk Mindekans«):

»Hvor herfra dog man seer Landskrona tydeligt.
Hvor her sig haever frem den svenske Kyst.«

J. L. Heiberg har också i frisk och lustig vers i »Dyrehavsreisen« rimmat om Landskrona – att hans far P. A. Heiberg hade försänkningar i staden är väl inte otroligt. Dennes samtida Malthé Conrad Bruun hade det i varje fall – därom har bl. a. Eyvind Rafn funnit bevis.

Från svenska sidan såg man också mot Danmark. Och bland dem som mest långtansfullt gjorde det var Selma Lagerlöf under de år, 1885–1893, da hon var lärarinna vid stadens flickskola. Hon fick litterära vänner och en betydelsefull uppmuntran i Danmark, som alltid hägrade för henne. Hon gav bl. a. uttryck för detta i en liten tillfällighetspublikation till en syföreningsbasar i Landskrona, där hon dels mycket fyndigt anknöt till 1888 års utställning i Köpenhamn, dels skildrar en promenad i Landskrona bl. a. til hamnen: »Köpenhamnsbåten kom inkilande i den trånga rännan mellan badhuset och Gråen med en gul lykta högt i fören. – Det är livsgnistan, som den stora lysande världen sänder in i vårt mörker, skämtade en.

– Det blir snart vår tur att sända ut livsgnistor.«

Något år senare slog Selma Lagerlöf igenom som författarinna med den i Landskrona skrivna »Gösta Berlings saga«.

Elsa Lindholm

Hvad P. A. Heiberg tjente paa sine erindringer

Da P. A. Heiberg – landsforvist i slutningen af 1799 som det første offer for den efterhaanden stærkere knægtelse af pressefriheden – som en gammel, halvblind mand fulgte sine venners opfordringer og skrev sine erindringer om sit liv i udlændigheden for, som han selv siger, at »kunde dræbe Tiden«, bemærkede han i forordet, at hvordan bogens skæbne ville blive, var det ham umuligt at forudse.

Som de andre bøger, han i sin landsforvisning udsendte paa Dansk, udkom Erindringerne i Norge. Om bogens boghandelsmæssige skæbne har jeg i et lille, norsk, nok ellers ukendt hefte fundet nogle oplysninger, som jeg hermed lader gaa videre som en hilsen til P. A. Heiberg-forskeren Eyvind Rafn paa hans 60-aars-dag.

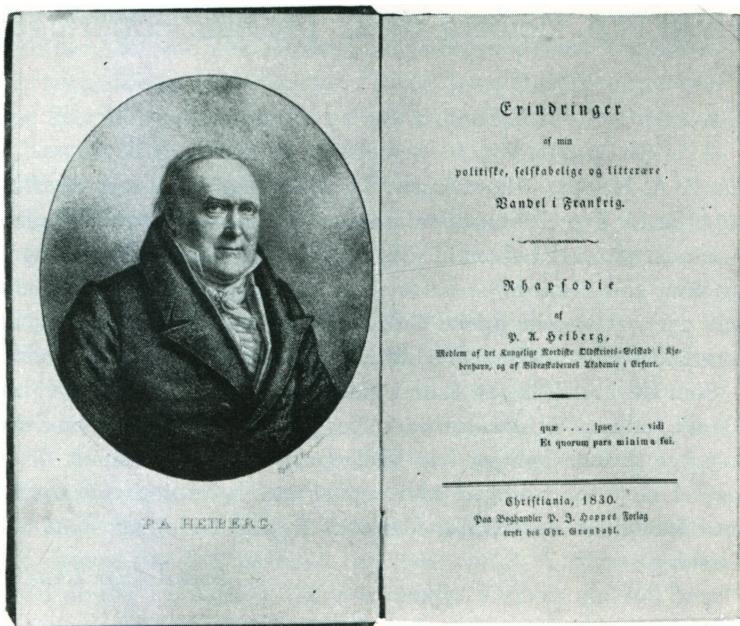
Svend Aage Lund

Det lille hefte hedder »Bogvennen. Maanedsskrift for bogvenner«. Det kostede 50 øre om aaret og udsendtes i Christiania af antikvar- og forlagsboghandler Bertrand Jensen, hvis adresse var Pilestrædet 5.

Oplysningerne om Heibergs bog er signeret T.B., der antageligt staar for den i artiklen nævnte haandskriftsamler kgl. fuldmægtig Thv. Boeck, og de staar i et hefte, der betegnes som II. Aargang, Nr. 3, 4, 5, udsendt for Marts-Maj 1894.

P. A. Heiberg's Erindringer udsendtes af boghandler P. I. Hoppes Forlag i Christiania 1830, og forhandlingerne om udgivelsen førtes mellem forlæggeren og digterens søn, Johan Ludvig Heiberg.

Bogen blev trykt i 1.000 eksemplarer, da forlæggeren troede, den ville faa »en rivende Afsætning«. Heraf skulle forlæggeren have 400 eksemplarer for udlæg til trykning, papir, portrættet m.m. Af det resterende oplag fik Heiberg 15 og sønnen 15 eksemplarer; 3 overleveredes til autoriteterne i Christiania (d.v.s. Universitetsbiblioteket og Politimesteren), og udbyttet ved salget af de øvrige skulle deles mellem forfatter og forlægger.

P. A. Heiberg's *Erindringer*, Christiania 1830. Det overfor titelbladet staaende portræt af P.A.H. er det eneste, samtidige, sort-hvide en face portræt af ham. Litografii, tegnet paa stenen af den norske kunstner Johan Gørbitz (1782–1853) og trykt af den i Lothringen fødte Gottfried Engelmann (1788–1839). (Privateje).

I 1835 – fem ar efter udgivelsen – sendte Hoppe afregning for salget. Foruden forlæggerens 400 var der solgt 97 eksemplarer. Efter fradrag af forskellige omkostninger skulle der tilkomme forfatteren 65 speciedaler, hvoraf 50 speciedaler anvistes paa boghandler Reitzel i København. J. L. Heiberg kom med forskellige indvendinger mod opgørelsen, men for at faa en endelig ordning tilbød han forlæggeren hele restoplaget mod et passende honorar.

I sit svar redegør Hoppe for udgifterne m.v. og skriver om honoraret: »Naar Deres Hr. Fader forøvrigt for at faa sit Værk bragt for Lyset, tilstaaer mig som ommældt 400 Exp., og kuns betinger sig en Halvdeel af Provenuet af de solgte Exempl. af det resterende Oplag, saa faaer han jo paa denne Maade det Honorar, han for dette Arbejde *selv* har betinget sig, og maa dermed være fornøiet, uanset om Udbyttet bliver nok saa ringe. At

dette ikke kunne blive betydeligt, naar først 400 Exempl. vare solgte, maatte han forud kunne have beregnet. At jeg gjorde Oplaget paa 1 000 Exempl. var ganske tilfældigt og grundet i det Haab, at Bogen skulde faa en rivende Afsætning; havde jeg indskrænket mig til det i vor Boghandel almindelige Tal 500 Exempl., saa havde Deres Hr. Fader ikke havt mere i Udbytte, men vel mindre, thi nu har han dog Dispositionsret over 234 Exempl.«

For »Eiendoms- og Dispositionsret« over hele det resterende oplag erklærede Hoppe sig dog villig til at beholde dette for egen regning mod, foruden de allerede afsendte 50 speciedaler, at betale 100 speciedaler for Heibergs exemplarer, naar J. L. Heiberg paa faderens vegne afgav en erklæring om »at hverken han eller hans Arvinger i Fremtiden have nogetsomhelst Krav paa mig eller mine Arvinger i Anledning af bemældte Værk »Erindringer af P.A.H.«, men at samme tilhører mig.«

Tilbudet er antageligt blevet antaget, og P. A. Heiberg har saaledes foruden friexemplarerne faaet en halvandet tusinde kr. for sine erindringer – eller omkring en fire kr. pr. side – i nutidsmønt.

Det internationale papirhistoriske samarbejde og Danmark

Interessen for papir- og vandmærkehistorie har i de fleste lande vist en jævn stigning indenfor de sidste 150 år, og i særdeleshed siden 1907, da schweizeren Charles Moïse Briquet udgav sit fire binds værk om vandmærker, *Les Filigranes*. Dette værk blev, selv om det kun omfatter perioden fra 1282, da italienerne begyndte at vandmærke papiret, og op til år 1600, det grundlag, hvorpå hele den moderne vandmærkeforskning hviler. Briquet havde gennem et langt livs flittige arkivstudier opbygget en samling på omkring 65.000 vandmærkeaftegninger, hvoraf han i *Les Filigranes* offentliggjorde 16.000 ordnet efter motiver. Men hvor omfattende end Briquets samling var, stod det imidlertid klart, såvel for ham selv som for andre, at dette materiale kun udgjorde en lille brøkdel af samtlige eksisterende vandmærker, og nødvendigheden af dette arbejdes fortsættelse var indlysende. Briquets samling indbefattede ikke engelske vandmærker, og tager man i betragtning, at antallet af engelske vandmærker for perioden fra 1495, da den engelske papirproduktion tog sin begyndelse, til 1600 er ganske betydeligt, samt at hele den europæiske papirproduktion og dermed vandmærkernes tal undergik en nærmest eksplosiv udvikling i løbet af det 17. århundrede, kan det ikke undre, at man allerede i begyndelsen af tyverne nåede til det resultat, at Briquets arbejde måtte fortsættes, men at det ville være uoverkommeligt fortsat at publicere materialet, idet man, såfremt Briquets principper skulle følges, skønsmæssigt ville nå op på 250 bind for perioden 1600–1800.

Denne erkendelse affødte tanken om det centrale vandmærkearkiv, hvortil forskere og andre interesserede skulle kunne indsende vandmærkeaftegninger til identifikation. Tanken synes først opstået i Tyskland, men en længere årrække skulle forløbe, før det i 1938 lykkedes gennem et initiativ udgående fra Verein der Zellstoff- und Papier-Chemiker und -Ingenieure, at få oprettet Forschungsstelle Papiergeschichte på Gutenbergmuseumet i Mainz. Instituttet, hvis første leder var den fremragende men altfor tid-

ligt afdøde papirhistoriker, Alfred Schulte, skulle udover arbejdet med indsamling og registrering af vandmærker beskæftige sig med almen papirhistorisk forskning, i første omgang med særligt sigte på tysk papirhistorie. Dog synes det allerede fra instituttets start at have været Alfred Schultes tanke at søge tilvejebragt et vist internationalt samarbejde, men krigens udbrud medførte at disse planer måtte skrinlægges.

I midten af 1950'erne udgik et nyt initiativ i denne retning fra den italienske papirhistoriker, Gasparinetti, men endnu nogle år skulle forløbe før det i 1959 endelig blev muligt at afholde det første internationale papirhistorikermøde. Til yderligere befæstelse af det internationale samarbejde indenfor den papir- og vandmærkehistoriske forskning stiftedes på det andet internationale papirhistorikermøde i 1960 en sammenslutning IPH (Internationale Papier Historiker). Forschungsstelle Papiergeschichte som nu råder over et materiale bestående af mere end 50.000 originale vandmærkede papirer, samt en del vandmærkeaftegninger har i forbindelse med det udvidede internationale samarbejde fået en mere udadvent karakter, og må idag betragtes som den papir- og vandmærkehistoriske forsknings internationale centrum, hvorigennem den praktiske udnyttelse af f. eks. vandmærkerne i stedse stigende grad formidles.

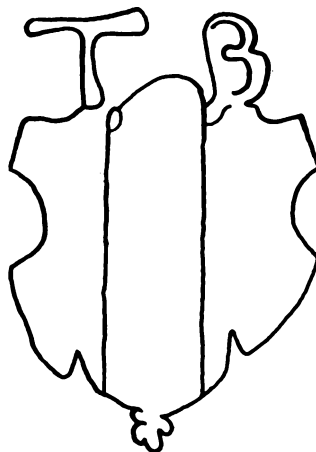
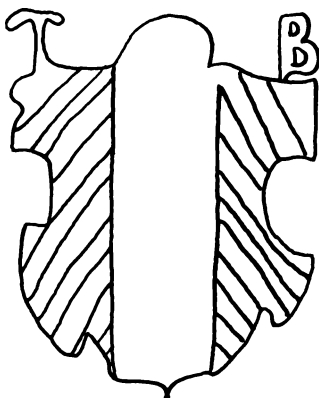
Efter krigens afslutning i 1945 er en række andre øst- og vest-europæiske lande også for alvor kommet med i det papirhistoriske forskningsarbejde, og naturligt melder sig spørgsmålet: hvordan er Danmarks stilling i dette arbejde?

Den systematiske forskning på dette felt her i landet blev påbegyndt af industrihistorikeren C. Nyrop, der i 1878 udgav bogen »Strandmøllen«, hvori han sammen med en generel fremstilling af den danske papirproduktions historie aftrykte en samling dokumenter, som belyser udviklingen fra Frederik II.'s Hvidøre-mølle op til den nyere tid. Nyrops fremstilling var ledsaget af et mindre antal vandmærkeaftegninger, hvoraf enkelte på ny blev gengivet i katalogen for den papirhistoriske afdeling på Industriudstillingen i København 1888. Den side af papirhistorien, som er knyttet til vandmærkerne, blev imidlertid først for alvor tilgodeset i kaptajn T. Lassens: »Danske og norske historiske Vandmærker« fra 1922. Siden da har dansk papirhistorisk forskning kun givet sig til

kende gennem mindre, lejlighedsvist fremkomne, arbejder. Da Nyrop har behandlet papirproduktionens ældre historie ret udførligt, ville man vel umiddelbart kunne vente at senere papirhistorikere skulle beskæftige sig med papirproduktionen i nyere tid. Når det imidlertid kun er få arbejder, der foreligger om den nyere tids papirhistorie, er en medvirkende årsag den omstændighed, at det tilgængelige førstehånds kildemateriale er forsvindende lille. Man ved, at der på visse af de danske papirfabrikker fandtes ret omfattende arkiver, som imidlertid destrueredes ved den tvungne sammenslutning af papirfabrikkerne, som gennemførtes i 1889, hvor igennem De Forenede Papirfabrikker opstod. Dansk papirhistorisk forskning har derfor idag kun direkte adgang til den del af kildematerialet som i 1889 allerede befandt sig i offentlige arkiver og håndskriftsamlinger. Men netop herved kommer vandmærkerne til at spille en betydningsfuld rolle, idet man, når man råder over et tilstrækkeligt stort vandmærkemateriale, heraf kan udlede adskilligt om papirfabrikkernes drift.

I 1941 påbegyndte daværende arkivar G. Hassø med støtte fra De Forenede Papirfabrikker opbygningen af en samling vandmærkekopier fremstillet ad fotografisk vej. Denne samling omfatter nu mere end 4000 forskellige mærker, men har hidtil ikke været offentlig tilgængelig.

På et tidspunkt i efteråret 1957, da den, der skriver disse linier, netop med held havde afsluttet en eftersøgning af vandmærker fra Frederik II.'s papirmølle ved Hvidøre, vendte redaktør E. Rafn tilbage fra et besøg på Kungsgården på Hven. Han kunne oplyse, at han i et eksemplar af Tycho Brahe's *Astronomiae instauratae progymnasmata* i Kungsarrendatorn Gösta Alm's samling havde set et vandmærke, der afveg fra de to Tycho Brahemærker, som findes gengivet i Nyrops bog om Strandmøllen. På hans tilskyndelse gennemgik undertegnede derefter Det kgl. Biblioteks Tycho Brahe-tryk og -håndskrifter, hvorved et par hidtil ukendte vandmærker fra papirmøllen på Hven kom for dagens lys. Disse fund inspirerede redaktør Rafn til at fremsætte en plan om oprettelsen af et dansk vandmærkearkiv, og således få videreført det af Hassø påbegyndte arbejde. For en stor del takket være redaktør Rafns utrættelige arbejde med sagen synes vi nu at stå umiddelbart overfor planens gennemførelse.

Aftegninger af to Tycho Brahe-vandmærker netop modtaget fra Forschungsstelle Papiergeschichte. Overfladisk betraget kunne det synes som disse mærker blot er varianter af de hidtil kendte mærker fra Tycho Brahes papirmølle på Hven. Et nærmere eftersyn viser imidlertid så stærke afvigelser i mærkernes udformning og udførelse, at de må regnes som selvstændige typer. 1/1 størrelse.

Med oprettelsen af et vandmærkearkiv vil dansk papirhistorisk forskning blive placeret i en langt gunstigere position såvel nationalt som internationalt end tilfældet hidtil har været. Det lykkedes sidste efterår at etablere en midlertidig to-sidet udvekslingsforbindelse for informationer mellem Det kgl. Bibliotek og Forschungsstelle Papiergeschichte. Oprettelsen af et dansk vandmærkearkiv, hvortil denne udveksling naturligt må overgå, vil imidlertid nødvendigvis afføde en væsentlig forøgelse i udvekslingen af materiale med Forschungsstelle Papiergeschichte med alle de deraf følgende fordele for dansk papirhistorisk forskning, hvoraf den mest iøjnefaldende må være den øgede mulighed for identifikation af vandmærker, som det internationale samarbejde, formidlet gennem Forschungsstelle Papiergeschichte, kan tilbyde den enkelte forsker. Der må derfor på dette sted lyde en tak til redaktør Rafn for at have taget initiativ til det danske vandmærkearkivs oprettelse.

Ove K. Nordstrand

Planen om et pressemuseum

Det var i februar 1944, redaktør Eyvind Rafn kom til mig med sine planer om oprettelsen af et dansk pressemuseum. Han havde dengang allerede beskæftiget sig længe dermed og ad forskellige veje virket for sagen. Endnu før udbruddet af den anden Verdenskrig havde han været på færde. Han havde også skaffet sig underretning om de tilløb, der fandtes i andre lande, og han havde efterhånden talt med mange mennesker om, hvad der kunne udrettes hos os. Kun nogle få af hans forbindelser kan nævnes her.

Han var nu nået så langt, at det syntes, som om det hele var ved at stige ned fra luftkastellernes ophøjede atmosfære til virkelighedens jordbundne niveau.

Utrætteligt og opfindsomt vedblev han i årevis at dyrke denne kæphest, og det kunne ikke være andet, end at hans ildhu forplantede sig til omgivelserne. Smidigt og lydhørt opfangede han enhver heldig indskydelse, som kom til ham. I samtaler, interviews og breve opæggede han interessen rundt om, og det lykkedes på denne måde at forberede jordbunden, så det kun var et tids spørgsmål, hvornår et pressemuseum virkelig skulle etableres.

Redaktør Rafn havde forhen haft en væsentlig del af sit virke i provinsen, og han havde stadig megen forbindelse med provinsaviserne. Det faldt ham derfor naturligt, at museet skulle anbringes i provinsen og helst i Aarhus, som efter grundlæggelsen af det nye universitet i 1928 var i livlig vækst som kulturby. Det syntes ikke fornuftigt at anbringe alle danske kulturinstitutioner i København. Vi var netop ved at gå ind i slutfasen af anden Verdenskrig. Terror og ødelæggelser bredte sig til alle sider, og hvis København blev krigsskueplads, var faren for en samlet ødelæggelse af vore kulturelle værdier overhængende. Når derimod de værdifulde institutioner blev fordelt til forskellige byer, var der bedre mulighed for at redde noget af dansk kultur i tilfælde af, at en større katastrofe indtraf. Dertil kom, at man ved Aarhus Universitet syntes mere indstillet på at beskæftige sig med den nyeste tids problemer end ved det gamle universitet i København.

Rafn var derfor interesseret i at vinde historikerne i Aarhus for sine planer, og det gav anledning til, at jeg drøftede dem med professor ved Aarhus universitet C. O. Bøggild-Andersen, som netop i de dage opholdt sig i København. Han lod først til at være skeptisk og spurgte, hvad man havde af genstande, der var værd at anbringe i et sådant museum; men en uges tid senere gik han ind på at deltage i en drøftelse af planerne. Den fandt sted om aftenen den 9. marts 1944 i min lille lejlighed i Dronningensgade på Christianshavn. Rafn var den aften ledsaget af redaktør Viggo Knudsen, Holbæk Amts Venstreblad, som var et virksomt medlem af Provins-Journalistforeningens bestyrelse og senere blev dens formand. Det viste sig, at der i denne organisation var en ikke ringe interesse for planerne, og Rafn kunne berette om andre kredse, hvor han ligeledes havde vundet gehør. Blandt de interesserede nævnedes således den udmærkede, siden afdøde direktør for det nationalhistoriske museum på Frederiksborg, Otto Andrup.

Det kom ved denne drøftelse til at stå klart, at der var opgaver nok at tage fat på. Hvad museumsgenstandene angik, så fandtes der næppe det bladhus i Danmark, der ikke indeholdt et eller andet, som havde interesse. Det gjaldt portrætter af berømte redaktører og medarbejdere, det gjaldt prøver på deres manuskripter til avisartikler, det gjaldt deres breve eller private optegnelser, endvidere karakteristiske ejendele, som havde tilhørt kendte pressefolk. Der ville også være berømte numre af gamle aviser og jubelæumsnumre af særlig interesse for historikere. Muligt kunne man få plads til hele interiører af redaktionskontorer. Mest plads ville det kræve at vise dagspressens tekniske udvikling fra de gamle enkle håndpresser og fremefter. Hvad om man til sin tid skulle huse en af de store moderne Hoe-presser? Museumsdirektør Andrup ville gerne have et stort arbejdende museum, hvor man så maskinerne gå og de nytrykte blade blive lagt på bordet.

Med hensyn til alle disse punkter sad Rafn inde med en uudtømmelig viden om, hvor der fandtes noget godt. Han ejer en enestående flair for, hvad der egner sig til at udstille i et museum, og forstår med sin friske journalistiske pågænhed at skaffe sig indkig i de gamle kommodeskuffer, hvor de helt store sjældenheder opbevares. Vore museumsdirektører og biblioteker har i tidens løb fået adskillige gode tilskyndelser fra ham.

Ved drøftelserne med historikerne udvidedes planerne om et pressemuseum i øvrigt i flere retninger. Personlig støttede jeg den tanke, at der til pressemuseet knyttedes et egentligt arkiv, der skulle rumme akter både fra redaktioner og fra redaktørernes privatliv og tillige regnskabsprotokoller og korrespondance til belysning af avisernes økonomiske forhold og af deres honorarbetaling. Professor Bøggild-Andersen ønskede især, at institutionen blev understøttet med en afdeling for registrering af aviser. I en årrække havde man på Institutet for Historie og Samfundsøkonomi i København drevet på med registrering af Berlingske Tidende, Politiken og Social-Demokraten; men provinsaviserne henstod stort set uregistrerede.

Dette førte igen til overvejelser over pressemuseets forhold til Statens Avissamling i Aarhus. Ville det måske være en god idé at forene museet med avissamlingen? Ved sin tilbagekomst til Aarhus henvendte professor Bøggild-Andersen sig til chefen for Statsbiblioteket i Aarhus, Emanuel Sejr, for at høre hans mening, og de fornedes i interessen for at drage pressemuseet til Aarhus.

Der blev også talt om pressemuseets stilling til den Gamle By i Aarhus. Der havde været arbejdet på at få indrettet et gammelt redaktionskontor i museet, og den Gamle Bys skaber, P. Holm, var nok mere interesseret heri end i oprettelsen af et uafhængigt pressemuseum. De fleste foretrak imidlertid den sidste udvej.

Rafn havde også overvejet, hvordan man skulle finansiere museet og skaffe det husrum. Både ministre og bevilligende myndigheder blev frittet om deres syn på disse spørgsmål. Hvad finansieringen angik, håbede Rafn især på årsbidrag fra de danske dagblade og støtte fra deres talrige organisationer. Hvad husrum angik, talte han dengang for at anbringe museet på Moesgaard, den dejlige gamle herregård syd for Århus, som derved ville få en smuk anvendelse. Rafn havde forlængst drøftet tanken derom med godsejer Dahl. I forbindelse med disse spørgsmål fremlagde overbibliotekar Sejr også sin plan om bygningen af et universitetsbibliotek, hvortil statsbiblioteket skulle flyttes. Når denne plan blev fuldført, kunne der være tale om at overføre Statens Avissamling til den hidtidige biblioteksbygning, og måske kunne også pressemuseet finde ly her. Også andre udveje øjnedes, for ikke at tale om den mulighed, at der opførtes en særlig bygning til formålet.

Det ses, at planerne således begyndte at tage form, og det i flere henseender på en måde, som pegede frem mod det presse-museum, der siden virkelig blev oprettet.

For at fremme virkeliggørelsen af Rafns planer foretog profes-sorerne Bøggild-Andersen og Stender-Pedersen, overbibliotekar Sejr og jeg en henvendelse til Provins-Journalistforeningen (den er optrykt i foreningens medlemsblad), og i den følgende tid satte organisationen kraftigt ind. Den 21. april 1944 drøftedes sagen ved et møde på hotel Terminus i København. I den følgende som-mer foretog jeg en rejse til en række provinsbyer for at under-søge, hvad der fandtes af ting, som kunne erhverves til museet, og herom aflagde jeg rapport ved Danske Journalisters Fælles-repræsentations møde i Nykøbing Falster i august samme år.

Egentlig var det meningen, at indsamlingen af museumsgen-stande derefter skulle have taget sin begyndelse; men man havde i øjeblikket ikke et sted, hvor man kunne opbevare dem. Om som-meren og efteråret tog terror og modstandskamp således til, at al fredens gerning næsten blev umulig. Trafikmidlerne gik mere eller mindre i stå. Selv blev jeg optaget af andre opgaver. For øjeblikket lod det sig ikke gøre at komme videre.

Ligeledes tog sabotagen og shalburgtagen voldsomt til, og flere af de huse, der skulle have ydet de bedste bidrag blev ødelagt. Størst tab medførte sprængningen af Fyns Stiftstidendes ejendom i Odense. Traditionen groede her frem af alle vægge; huset var næsten selv som et museum, og mange værdifulde minder om dansk bladvirksomhed gik ved den lejlighed til grunde. Under sådanne forhold bar redaktør Rafns bestræbelser for oprettelsen af et pressemuseum ingen frugt; men han havde ved sin udholdende og uselviske indsats bidraget på en fortræffelig måde til at skabe interesse for oprettelsen af et pressemuseum og til at berede vejen for dets virkeliggørelse.

Georg Nørregård

Om kulturelt strandingsgods

Det fortravlede menneske i tressernes velfærdssamfund lever som et punkt i en linie, der strækker sig bredt gennem nuet. Tilværelsen er så mangfoldig og så hastig, så koncentreret af indtryk, at mennesket ikke magter at sanse langt eller dybt i anden dimension end det vide øjeblik, der er sammensat af små punkter til en lang linie, som går på tværs gennem tiden.

Hver dags hverdag er mættet med påvirkning. Problemer, som tror, de skal løses, telefoner, som mener, de bør ringe, beslutninger, der presser på for at blive taget. Jetstøjen drøner, fjernskriveren kan ikke lade være med at klapre, nuets billeder slynges ud i nuet og søger at nå frem i nuet. Øjeblikket løber om kap med øjeblikket, indtil morgenavisen kommer om aftenen, middagsavisen om natten og aftenavisen om morgenen.

Nuet søger individet og individet søger nuet, og glemmer ofte at erkende, at mennesket er ikke nuet, ikke den horisontale linie, ikke alt det, der sker i det kontante øjeblik. Mennesket *eksisterer* i nuet, i punktet på den horisontale linie, men *lever* i en lodret streg, der forgrener sig ned og op. Mennesket er arv og rod. Mennesket er tro på det, som kan gro fra de forgreninger, der strækker sig tilbage, kan nære sig fra udspringet og vokse op igennem nuet til fremtid. Vi lever og eksisterer i et mentalt vejkryds, hvor vejen fra erfaring til forventning krydser øjeblikkets boulevard.

Der sidder man og balancerer på nuets horisontale linie og ens telefon ringer, måske for syttende, måske for treogtyvende gang på netop denne formiddag og mekanisk tager man røret til øret.

Så sker dette, at endnu før man hører den første tone af den transmitterede lyd, der et eller andet sted for enden af en kæde af ledninger, omstillingsborde og relais'er er en stemme hos et menneske, føler man, at den horisontale linie er brudt. Nuets rationelle punkt slettes ud. Man fjerner sig fra øjeblikkets syn og sanser vertikalt.

En rolig, lidt svag stemme fortæller, at nu har han i Rigsarkivet eller på Bymuseet eller hos en antikvar eller et eller andet sted i

Plakat, 69×47 cm, i Farver, 1877 (Kunstindustrimuseet).

Jylland eller i Sverige fundet dette eller hint – et forsvundet tryk, en glemt sag, et eller andet, der kan belyse det emne, vi drøftede for fire måneder siden, stof, som kan blive til en artikel, der kan vise et perspektiv.

Det er vogteren af samfundets kulturelle strandingsgods, den æstetiske detektiv, der melder sig. Jeg kender nogle stykker af dem. En af dem hedder Eyvind Rafn.

Man kan møde ham på gaden, midt i storbyens mylder, altid med lædertasken over skulderen, altid med nyt i jagttasken: Et sjældent tryk, en hidtil ukendt udgave, en vestindisk avis, et fotografi.

I ethvert samfund må der eksistere spild. Hvor der produceres må der destrueres. Flipperne ender i papirmøllen, for det er nu engang flippers skæbne.

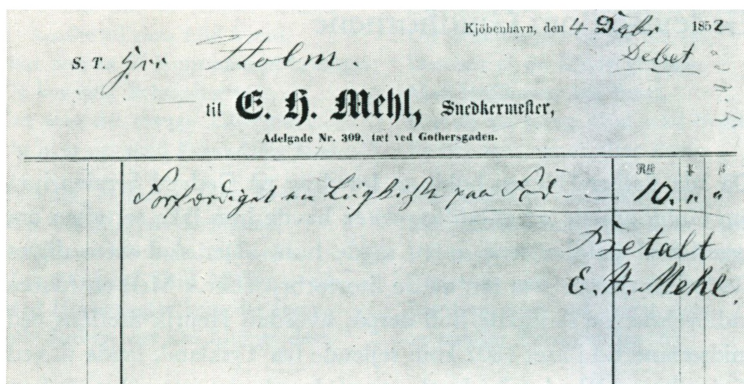
Men i den kulturelle arv, som er bag enhver af os, er der elementer, som skal bevares. Det gør den kulturelle vogter af det samfundets kulturelle vraggods, hvis bevarelse ikke er sikret af paragraffer. Han samler det, som ikke skal i papirmøllen. Han samler ikke *flipper*, men *flippen*.

Hvad er da særkendet for denne person? Først en følelse af mission, af at noget skal gøres, og at nogen må gøre det. Man kan samle blot for at samle, og man kan opspore for at bevise sig selv eller andre, at man mestrer denne metier. Men det er formålsløst at bevare blot for at bevare, at samle blot for at samle. Målet må være at bevise værdien i det, der samles, og få andre til at forstå den. Det forudsætter energi og det kræver evne til at overbevise mennesker – eller måske, klarere sagt – til at få dem til at føle en lille smule dårlig samvittighed.

Den, som påtager sig et sådant hverv, må naturligvis eje viden. Men han må også have tæft – et godt ord, men en kedelig glose – fornemmelse for, hvor man leder med fordel, og han må eje held.

Til billedet må føjes endnu et par træk. Energi, der indfatter en stædighed, som kan nærme sig det halstarrige, indfattet i en harmonisk ramme af elskværdighed og menneskelighed. Samt evne til at bryde den travle hverdag for andre, få dem til at se tilbage og derigennem fatte den linie, som peger frem.

At bevare en ting, kræver, at den får holdbar form. En af de former for æstetisk-teknisk konservering, der findes, betegnes grafisk teknik. Siden Johan Snell begyndte at trykke i Odense, er der her i landet år efter år, time efter time strømmet grafiske arbejder ud af presserne – arbejder, som hver for sig spejler deres tid – kulturelt og merkantilt, seriøst og anekdotisk. En del af denne produktion

Hoved paa en Regning fra 1852 (Privateje).

bevares gennem reglerne om pligtafløsning, som primært tager sigte på indhold og ikke interesserer sig for ydre form. Andre dele – småskrifterne, de merkantile tryksager, alt det, som i det givne øjeblik skønnes at befinde sig på den vandrette linie – lider en anden skæbne. Meget er borte. Trykkerier brænder, centralfyrfyr sluger, arkiver køres på lossepladsen. Men rundt i samfundet flagrer endnu rester af disse tryk, små kulturbrækker, som beder om at blive bevaret og om at nogen vil skønne på værdien af, at de bliver bevaret.

Skal dette ske – og det sker i stigende omfang – kan vi ikke undvære vogteren af det kulturelle strandingsgods, spildsamleren, opsporeren med instinktet for hvad og hvor, den ivrigt-interesserede, der kan se perspektivet og begejstre andre for det.

De mennesker, der på det ene eller det andet felt – ofte på eget initiativ og uden megen støtte – øver en indsats på dette felt, som alt for ofte overses, fortjener, at vi, når anledning gives, standser op et øjeblik, lader tanken slippe den vandrette tankebane og løbe ad den lodrette, fra forudsætning over forløb til fremtid.

Peter Olufsen

Gadevisen om Guldhornene

Da Ida Falber-Hansen holdt sit foredrag på Gedved Seminarium om *Guldhornene* og »*Guldhornene*« havde hun ikke set visen om tyveriet af guldhornene, men, sagde hun, »Der skal være digtet Gadeviser derom som om andre Storforgbrydelser.« Med en følsom indlevelsesevne skildrede hun derpå, hvordan Henrik Steffens ved midsommertid i året 1802 kom sejlene fra Tyskland, lagde til ved Københavns Rhed, gik i land, »og nu kunde det jo tænkes, at han allerede paa Gaden har hørt Visen om Guldhornene synge. I hans tyske Venners Kreds var der megen Sans for Folkets Poesi. Saa kunde jeg tænke mig, at Steffens havde spurgt sig for, hvad det var der blev sunget om, at dette var Vejen, ad hvilken han fik høre om Guldhornene, – hvorledes de var fundne og atter forsvundne. Men som sagt: jeg ved det ikke.« (Ida Falbe-Hansen: Øhlenschlägers nordiske Digtning og andre Afhandlinger. 1921, s. 134). Gadevisen om guldhornene lød: *En mærkværdig nye Vise om det store og uhørte Tyverie paa Konstkamret, da nogle Erkeskurke, Natten mellem den 4de og 5te Maj, bortstjal de tvende kostbare Guldhorn og en Kjæde med Ædelstene besat; over hvilke bortstjaalne Kostbarheder medfølger en historisk Beskrivelse. – Udgivet af J. C. Brestrup, Cand. Theol. – Kjøbenhavn [sic!], 1802. Trykt hos Matthias Seest.*

Mel. ang. Vær du vort Selskabs Skytsgudinde..

Peer Mikkelsen har dog sin Mester,
Og Fanden selv sin Overmand
Ej noget Skalke Stykke rester,
Jo større der bedrives kan,
Og Verden blier jo mere gal,
Jo længere vi leve skal.

Men Nys vi seer i vore Dage,
Hvortil vi før ej lige saa,
Et Tyveri foruden Mage,
Ej Mestertyvens, mod kan staa,
Og Mage til slig Dristighed,
Man aldrig af at sige veed.

Iblandt de mange store Skatte,
Vi vide vort Konstkammer har,
Som man over Værdien satte,
Og prægtig Drikkekar, der var,
To kostbar' Drikkehorn af Guld,
Man fandt i Jorden fyldt med Muld.

Deraf vi vide Kongers Fædre,
Som hædrede en ædel Mand,
For ham tilbørligen at hædre,
De fyldte det til gyldne Rand,
Det drak, og alle ædle Mænd,
Lykønsked Kongens Helt og Ven.

De Horne blev af Bønder funden
Ej kendte til dets fuld Værd,
Blev derpaa til Kunstkamret brungen
De kongelig Belønning seer,
Der maa det mange Tider staae,
Og hver det med Forundring saae.

Ej Vagt, ej Laase Tyve skrække;
Den 4de Maj var Lejlighed,
Syv Laase la'r sig ej opbrække
Men Skjelmer altid Midler veed,
Med Hovednøgler kom der frem,
Selv Sathan vist har hjulpet dem.

De vidste strax Guldhornets Gjemme,
Og strax derpaa de fik det fat,
Dernæst ej de Kjede glemte
Med Brillianter var besat,
Bort de sig sneeg, Gud veed hvorhen
Endnu man søger efter dem.

Gid Jorden ej de Afskum dølge,
Men Hevnen snart maa finde dem
I fiernest Afkrog den dem følge,
I hvor de end maae flygte hen,
Justitsen snart vel finder dem
og straffer Exemplarlige[n].

Historisk Beskrivelse over disse bortstjaalne Kostbarheder

Det ældste af disse Horn fandt en Pige Ao. 1639 ikke langt fra Gallehuset ved Tønder, da hun paa Veien fra hendes Fødebye: Østerbye, skulde reise til Møgeltønder, saae hun samme stikke frem af Skarnet. Hun opgrov samme og troede det var et gammelt Jægerhorn, vaskede det af og saae det glindsede. Hun tog det nu hiem med sig, og da hun reiste til Kiøbstaden igien, gik hun ind til en Guldsmed, for at spørge hvad Metal det var, og erfarede det var Guld. Røgtet om dette Guldhorn kom endelig Christian den 4de for Ørne, som samme Tid befandt sig i Glykstad. Han lod Pigen kalde, belønnede hende kongelig for sit Horn og forærede samme til Prinds Christian den 5te, som af samme gjorde et Drikkekar med hosføiede Guldskrue, hvorpaa staaer G.I.O.R.A.F.N.Y. Christian 5te med Krone over, 1639. Samme veier 6 Pund og 12 Lod.

Paa samme Maade fandt en fattig Bonde Aar 1734, omtrent en fem Skridt fra det forrige Gallehuus, det andet Guldhorn, da han var gaaet ud for at grave Leer; ved at grave ikke fuldt en fierdedel Alen i Jorden, stødte han an paa Hornet med Spaden. Han gravede det op og foreviiste det til en Guldsmed i samme Kiøbsted Møgeltønder, da han erfarede det var Guld, foreviiste han det for Grev Skak, som leverede det til vores allernaadigste Monark, som rigelig begavede Bonden og lod det sætte paa Kunstammeret. Dette var af samme Skikkelse som det første, og skal efter Rygtet have veiet nie Pund, samt var af det allerfineste Guld.

En mærkværdig
n y e B i s e

om

det store og uhorste Tyverie
paa Konstamret,

da' nogle Erkskurke, Natten mellem
den 4de og 5te Maj, bortstjal de tvende
kostbare Guldhorn og en Kjæde med
Edelstene besat; over hvilke bortstjalne
Kostbarheder medfølger en historisk
Beskrivelse.

Udgivet af

J. C. Brestrup. Cand. Theol.

Mel. Vær du vor Eelskabs Skytsgudinde ic.

Veer Mikkelsen har dog sin Meister,
Og Fanden selv sin Overmand
Ej noget Skalle Stykke rester,
Jo større der bedrives kan,
Da Verden bliver jo mere gal,
Jo længere vi leve skal.

Endelig glemte Tyvene ikke at medtage en uskateerlig Guld-kjæde, besat med Ædelsteene, som Een af de fremfarne Dronninger (efter Rygtet) Dronning Margaretha skal have baaret.

Enhver Retsindet dansk Undersaat ønsker af Hiertet disse Kongens og Landets Tyve maatte vorde paagrebne, at de maatte lide deres velfortiente Straf.

Visen er skrevet af en af tidens mange »akademiske« gadevisemagere, den fallerede teolog *Johan Christian Brestrup*, født 1777 i Horsens og død 1807 i København. Bogtrykkeren *Matthias Seest* og Brestrup arbejdede sammen igennem syv år: Brestrup fik fri kost og logi mod at skrive viser udelukkende for Seest, der i 1802 boede i Lille Kongensgade 90.

Visens *Peer Mikkelsen* var datidens forbryderhelt. Man fortalte »saamange sande og falske Anecdoter om ham, at man troede Cartouser, Ugelspeil, eller en anden af de salige gamle Skurke igien var opstanden fra de døde.« Der er blevet skrevet mange viser og samlet mange anekdoter om ham, bl. a. udgav Brestrup *Peter Michelsen eller Mestertyvens Levnetsbeskrivelse tilligemed en Samling af Anekdoter, ham betræffende*, student Hans Petersen skrev for H. L. S. Winding i Store Kannikestræde 39 visen *Her haver jeg været, jeg kommer ej meer* og en anonym vise trykt i Haderslev præsenteres således: *En nye Vise, om den saakaldte Mestertyv Peder Michelsen, i Kiøbenhavn, som Natten mellem den 17 og 18 Septbr. 1800 undveeg fra Arresten paa Charlottenborg og bortstjal, ved at krybe ind af et Vindue fra Politiekammeret omtrent for 500 Rigsdalers Værdie* [etc.]

Visen *melodiangivelse* er Thomas Thaarups klubvise skrevet til H. O. C. Zincks yndede melodi (se Niels Schiørring: *Selskabssange* II. 1789 nr. 82 og A. P. Berggreen: *Sange fra det danske Huus- og Selskabsliv i tidligere Tid*. 1871, s. 65).

Brestrup vides at have skrevet endnu en vise i forbindelse med tyveriet af guldhornene, men den er nu tabt. Den handlede om tyven guldsmedfrimester *Niels Heidenreich* og har rimeligvis – efter gadeviseskik – været lidt nærgående i den personlige detalje. Fru Heidenreich lagde i al fald sag an mod Brestrup, og af Kiøbenhavns Forligelses Commissions Protocol fremgår det:

Johan (Hans) Christian Brestrup (1777-1807), cand. theol., Visedigter og Udgiver af Ugeskriftet »Den satiriske Tilskuer«.

Stykket af Andreas Flint (1767-1824) som Titelkobber til Brestrup's Bog »Mine Ungdomsdaarligheder, Bidrag til Studenterlivets Historie«.

Stykket, der maaler 6 cm i Diameter, tilhører Dansk Pressemuseum, købt af Eyvind Rafn.

Aar 1803 den 1ste Junii. Indklagte mødte og erklærede, at de Udladelser, som af ham udi den i Klagen ommeldte Gadevise: Heidenreichs Levnetsløb kaldet, ere brugte om Klagerinden, skal være tilbagekaldede som døde og magtesløse, og at de som fremførte uden Grund, ikke skal komme Klagerinden til Forkleinselse paa hendes Ære, gode Navn og Røgte i nogen Maade. Klagerinden, som var mødt, antog den gjorte Erklæring. Det indgangne Forlig blev af Parterne ved Hænders Underskrift i Protocollen bekræftet. Birgitte Heidenreich. J. C. Brestrup.

Forliget blev offentliggjort i Adresseavisen, så alle og enhver kunne læse det.

Tyveriet af guldhornene gav Oehlenschläger inspirationen til digtet Guldhornene og Brestrup stof til et par gadeviser. Oehlenschlägers digt betegner romantikkens endelige gennembrud i Danmark, Brestrups vise placerede sig blot midt i datidens stadige strøm af gadeviser.

Iørn Pio

Illustrationen på side 46:

Gadevisen om Guldhornene. Titelblad. Original størrelse 9,4×16,9 cm. (Dansk Folkemindesamling).

En Tycho Brahe-autograf

Astronomisk-historisk Samling på Rundetårn havde for nylig held til at erhverve et kærkomment bidrag til samlingens tychoniske minder. At se til er det et beskedent, gulnet ark papir, 18×22 cm, som bærer tydeligt spor af engang at have været hæftet ind som to blade i en lille bog. Øjensynligt har dette været en såkaldt stambog, tidligere tiders gæstebog, hvori den fremmede gjorde huset ære ved at skrive sit navn i forbindelse med en passende sentens, hyppigt hentet fra Bibelen.

Af bladets fire sider er de to første beskrevne. På side eet genkendes Tycho Brahes karakteristiske, store håndskrift. Han har valgt et par vers fra Paulus's første brev til Korinthierne, hvori der tales om menneskers ufuldkommenhed. Stedet citeres på latin:

»Paul(us) ad Corinthios. I.III. / Etenim cum sit inter vos emulatio / & lis, & dissidia, nonne carnalis [!] estis / huma noq(ue) more vos geritis? / Cum enim dicat aliquis, ego sum Pauli, / alius ego Apollo nonne carnales estis.

Tycho Brahe / scripsi / Wittebergæ / Anno 1599, / Maii die 29«.

»Paulus til Korinthierne I. III (vers 3–4). Når der nemlig er nid og strid og splid iblandt Eder, er I da ikke kødelige og vandrer på menneskers vis? Thi når en siger: Jeg hører Paulus til, og en anden: Jeg hører Apollos til, er I så ikke mennesker?

Dette skrev jeg, T. B., i Wittenberg, d. 29. maj 1599«).

Dateringen viser, at stambogsbladet hidrører fra den periode, da Tycho Brahe på vejen til Prag opholdt sig i Wittenberg. Efter bruddet med Christian den Fjerde havde astronomen forladt Danmark i juni 1597, hvorpå han for en tid slog sig ned i Rostock. I oktober samme år modtog han et tilbud fra statholderen i hertugdømmerne, Henrik Rantzau, om bolig på dennes slot Wandsbeck nær Hamburg. Her tryktes, med det fra Hven med-

Pauli ad Corinthios .I. .III.
Etenim cum sit inter vos emulatio
et litis, et dissidia, nonne carnalis estis
hominumque more vos geritis?
Cum enim dicat aliquis, ego sum Paulus,
alius ego Apollo nonne carnalis estis.

Tycho Brahe
scripsit
Wittenbergae
Anno 1599,
Maij die 29

Stambogsblad skrevet af den verdensberømte danske astronom Tycho Brahe. Originalen ca. 11×18 cm. (Historisk-astronomisk Museum, Rundetårn).

bragte trykkeri, det berømte »Astronomiæ Instauratæ Mechanica«, som dediceredes til kejseren, hvis bevågenhed var forudsætningen for, at Tycho Brahes fremtidsplaner skulde lykkes. Fra Wandsbeck gik rejsen i slutningen af 1598 videre til Wittenberg, hvor Tycho Brahe tog ophold i Filip Melanchtons berømte hus, som nu beboedes af professoren i medicin, dr. Johannes Jesseus à Jessen, Tycho Brahes nære ven, i hvis lod det faldt knap tre år senere at holde lightalen over den store astronom.

I den lærde kreds omkring Wittenbergs universitet havde Tycho Brahe lejlighed til at træffe adskillige fagfæller, hvoraf en del var eller blev hans egne elever. Blandt disse var professoren i matematik, Melchior Joestelius, med hvem Tycho Brahe jævnlig brevslede. Når Tycho Brahe i et brev til Christen Longomontanus tilbyder at skaffe denne et matematisk professorat i Wittenberg som følge af, at den derværende matematikprofessor agter sig med ham til Prag, er det rimeligvis Joestelius, der hentydes til. Longomontanus betakkede sig dog, og Joestelius forblev indtil videre i Wittenberg. Tilfældet vil, at det netop er Joestelius's navn, som under samme dato som Tycho Brahes findes på stambogsbladets anden side. Også Joestelius tyr til Skriften med en temmelig fri gengivelse på græsk af Lucas 18,1 (»altid at bede og aldrig blive træt«). Den ret utydelige underskrift bør antagelig læses:

»M(agister) Melchior Jöstelius Joest(elii) / Mathematicus Professor P(?) / Witerbergæ A(nn)o Chr(isti) / 1599 Maii 29.«

Hvem stambogen har tilhørt, kan vi beklageligvis ikke vide. Formentlig har de to lærde herrer aflagt besøg hos en fælles bekendt, og for Tycho Brahes vedkommende kan der meget vel have været tale om en afskedsvisit. I hvert fald viser dateringen, at det har fundet sted umiddelbart før Tycho Brahe forlod Wittenberg. Opholdet her trak vistnok noget længere ud end beregnet, dels fordi pesten i Prag havde tvunget kejseren til at forlægge vinterresidensen til Pilsen, dels fordi vejene var ufremkommelige i forårstiden. Først ved Sankt Hansdagstide ankom Tycho Brahe til Prag, og da vejen lagdes over Dresden, hvor hans hustru og døtre midlertidigt tog ophold, kan afrejsen fra Wittenberg næppe have fundet sted ret længe efter 29. maj, som vistnok er det seneste vidnesbyrd om opholdet der.

Erik Skov

Avistegningerne

Christianborg Slots Brand den 3. Oktober 1883 blev forevigt i en Tegning udført samme Dag af Datidens kendte topografiske Tegner Klæstrup, som sendte sit Billede med Hurtigpost til den for sine Skillingstryk berømte lille By udenfor Berlin, Neu Ruppin. Nogle Døgn senere forhandlede i København den her viste Reproduktion af Klæstrups Billede med Tekst af Boghandler Pio, og saa stor en Salgssucces blev Resultatet, at Billedet bogstavelig talt reves bort. På sit tynde, træholdige Papir smuldrede det hurtigt bort. Idag er det af største Sjældenhed. Da det blev bragt frem i Aviserne igen ved 75 Aarsdagen for Branden, fremstilledes der samtidig nye Farvetryk paa holdbart Papir. (Privateje).

Da hovedstadsaviserne for en god menneskealder siden begyndte udgivelsen af deres særskilte søndagstillæg, fik danske kunstnere med ét slag en vældig tumleplads for deres virkestrang. Arbejdet animerede, og de særlige krav på dette område gjorde kunstnerne

opfindsomme, og skærpede deres sans for udnyttelsen af reproduktionsteknikken – trykningen på avispapiret. Der opstod da også hurtigt en lang række særprægede og gode tegnere, som stort set ofrede sig helt for opgaven, og berigede os med en mængde glimrende illustrationer af høj kvalitet.

Hvis man i dag søger at finde frem til disse tegneres pionerarbejder fra avismagasinerne første år, så er det vel muligt at finde frem til de gamle blade, men fundene vil i hovedsagen let blive en skuffelse. Den klarhed og friskhed, hvormed de nytrykte blade frembar tegningerne, er forlængst gået tabt, fordi avispapiret, på grund af sit store indhold af træslib hurtig gulner i en sådan grad, at i hvert fald farvegengivelserne lider utroligt.

I Eyvind Rafn's almindelige interesse for bevarelse af tryksager, er det derfor kun naturligt, at tanken om disse avistegninger kom med i overvejelserne. Det stod ham vel også hurtigt klart, at en almindelig indsamling, på grund af materialets uholdbarhed, ikke var den rigtige løsning. Der måtte skabes udvej for, at i hvert fald de nye tryk kunne fremtræde på et bedre papir. Det var her han satte ind, og fik samlet de særlige kredse, der kunne realisere tanken. Det blev et samspil mellem Papirfabrikkerne – Kunstmuseet – Bladene og ikke mindst kunstnerne, der gik med til at særlig egnede af deres arbejder blev trykt i specialtryk på holdbart papir.

Således fremtræder nu på Kobberstiksamlingen og på Presse-museet i Aarhus repræsentative samlinger af magasinerne farve-reproduktioner fra de senere år. Et åbent spørgsmål er imidlertid, om det kan lykkes også at frelse nogle af de tidligere arbejder, og om det endnu er muligt at finde frem til ældre clichémateriale og foretage ny trykning. Netop fordi der i de år, kunstnerne kæmpede sig frem til beherskelse af opgaven, fremstod en lang række højest interessante arbejder, må man ønske, at dette kan lykkes.

Chr. Tom-Petersen

Biografiske Noter om Eyvind Rafn

Eyvind Thorkil Rafn er født d. 3. April 1901 i Aalborg som Søn af Sagfører Bernhard Rafn og Hustru Johanne Birgitte f. Lautherborn; blev Rungsted Statsskoles første – og Aarets eneste – Kostskole-Student i 1920, cand. phil. i 1921 og edsvoren Translatør 1927.

Efter at have været den første Kontorsekretær i den i 1921 oprettede Luftfartskommission blev han d. 1. Februar 1924 Journalistlev ved Østsjællands Folkeblad i Køge og samme Aar Korrespondent til Ritzau's Bureau. I 1925 deltog han i Foreningen Norden's 2. Pressekursus i Oslo, gennemrejste Norge, ansattes derpaa i Berlingske Tidende's Telegramredaktion og blev 1. Februar 1926 Redaktør af Dagbladet Nordjylland i Aalborg.

1. Februar 1928 kom han til Helsingfors som Journalist ved Hufvudstadsbladet og Korrespondent til Berlingske Tidende og sendte Korrespondancer fra Rejser i Rusland og de baltiske Lande. 1929 Journalist ved Morgunbladid i Reykjavik og Korrespondent til B.T. o.a. Aviser i Norden.

Efter Uddannelse i Bogholderi paa Nehm's Kursus Bogholder ved Dagbladet Nordsjælland (Helsingør) i 1930 og Annonce-repræsentant ved Frederiksborg Amts Tidende (Hillerød) i 1931. Tiltraadte 1. April 1932 som Medredaktør ved Bornholms Avis (Rønne). 1934 Redaktør af Møens Tidende (Stege), 1935 Østsjællands Folkeblads Lokalredaktør i Faxe-kredsen. Siden har han, fraregnet et Vikariat som Redaktør af Skagens Avis, været sin egen Mand.

1948 Journalist ved de nordhollandske Dagblade De Vrye Alkmaarder, De Nieuwe Schager o.a.

Medarbejder ved forskellige inden- og udenlandske Dag- og Ugeblade, Bureau'er, Fagblade, Lexica – t. Ex. Østsjællands Folkeblad, Ritzau's Bureau, Journalistbladet, De Grafiske Fag etc.

Efter Besættelsen tog Rafn i Norge Initiativet til Nedsættelse af et Landsudvalg til Indsamling og Sikring af Fotografier og Negativer med Oprettelse af Lokalarkiver i bl. a. Tønsberg og Trondheim – et Initiativ, skriver Riksantikvar, Dr. phil. Arne Nygård-Nilssen, som har »vist sig fruktbart og vært av positiv betydning for en vigtig del av kulturarbeidet i Norge«.

Rafn har taget Initiativet til Bevarelsen af Liselund Gamle Slot, til Nedsættelsen af Landsudvalget for Indsamling af Fotografier, til at kunstneriske Avistegninger opbevares paa bedre Papir, til Nedsættelsen af Landsudvalget til Indsamling af Plakater, Etiketter o. lign. Tryksager og til, at der nu skabes en Centralregistratur for danske Papir-Vandmærker.

I 1935 tog Rafn Initiativet til den første Udstilling af bornholmsk Stentøj og Keramik paa Museerne i New York og Chicago samt i Canada, i 1949 til Udstillingen af hollandsk Grafik paa Charlottenborg.

Rafn modtog som den første Liselund Slots Rejselegat i 1936 og har som den hidtil eneste Privatperson af Københavns Magistrat faaet tildelt Triers Legat til Stadens Bedste. Desuden har han faaet tillagt Legater fra bl. a. Det Carlsen-Lange'ske Legatfond Gammel Kjøgegaard, Den Reiersen'ske Fond og Den grevelige Hielmstjerne-Rosenchrone'ske Stiftelse samt Kammerherre Schütte's Legatfond.

Udsendte »Anders Bording« 1957, »Carl Bagger« 1959, »P. A. Heibergs Landsforvisning« 1959.

Biografi i »Studenterne 1920«. – Om Slægt se: Th. Hauch-Fausbøll: »Slægtshaandbogen« (1910) pag. 843 ff.; Dahl og Engelstoft: »Dansk biografisk Leksikon«; Henrik J. Krebs: »Slægter af Navnet Krebs« (1935); J. Th. Sadolin: »Slægten Sadolin gennem 300 Aar« (1924) m. m. – Slægtsvaabnet er optaget i Dansk Heraldisk Selskab's Vaabenrulle som Nr. 250.

Denne Bog blev trykt til Forfatteren Eyvind Thorkil Rafn.
Redaktør og edsvoren Translatør – i Anledning af hans 60-Aarsdag
den 3. April 1961.

Jørgen Eggers redigerede, Chr. Tom-Petersen tegnede,
Henry Thejls' Bogtrykkeri tilrettelagde, satte og trykte med Linotype Baskerville
paa matkrideret Papir 135 Gram,
Clipho Cliche, Aktieselskab, fremstillede Clicheerne.
Fotografier fra Det Kgl. Biblioteks,
Nationalmuseets og Københavns Stadsarkivs fotografiske Atelierer
samt Berlingske Tidende's fototekniske Afdeling.
Portrættet paa Side 10 er tegnet af Maleren Karl Larsen.
Oplaget er trykt i 600 Exemplarer,
heraf de første 200 med et Scraperboard af Chr. Tom-Petersen,
der er nummererede og signerede.

409

Chr. Tom-Petersen *Jørgen Eggers*
Henry Thejls